

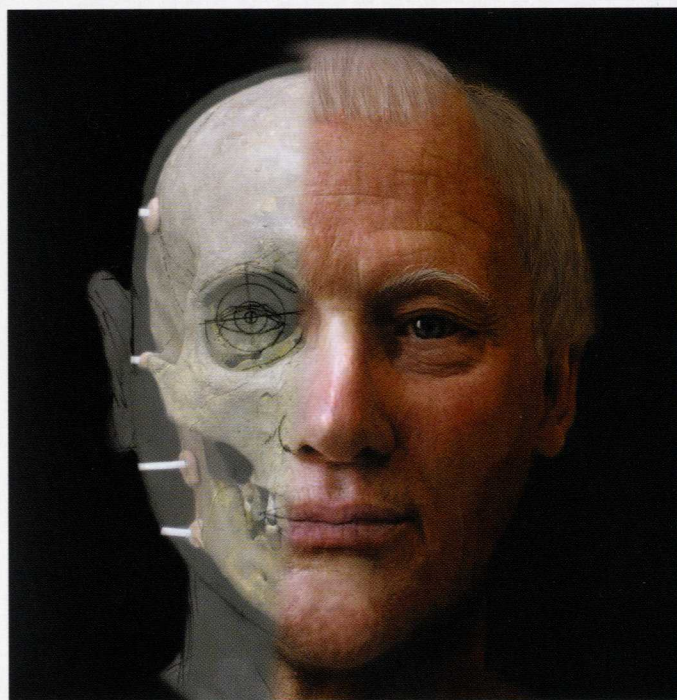
Man van ca. 38 jaar, vrouw van ca. 23 jaar en man van ca. 57 jaar.

Herkent u deze man/vrouw?

Deborah Paalman

Is het 'gezichtsbedrog' of zijn het vrij nauwkeurige weergaven van gezichten uit een ver verleden, deze bijna fotografische tekeningen? Enkele maanden geleden zijn deze reconstructies gemaakt met behulp van de computer. Hiervoor werden drie goed bewaarde schedels gebruikt van inwoners van een verdwenen en vergeten middeleeuws dorp, dat waarschijnlijk tussen 1100 (misschien eerder) en 1421 op de plek van het huidige Gezondheidspark in Dordrecht lag.¹

Machteld, Mathilde, Hildegard of Herlinde? We weten niet hoe deze vrouw en haar twee mannelijke dorpsgenoten heetten. Op hun graven werd geen kruis met een naam gevonden. Geen naam dus, maar wel weer een gezicht. De afbeeldingen zijn levensecht, maar hoe komen ze tot stand? Want ondanks dat bepaalde kenmerken van de schedel vaststaan, zoals een forse kaak, of een rond voorhoofd, blijft het de vraag hoe dik iemand was en welke haarkleur of haarsoort de persoon had. Net als de kleur van de ogen en de vorm van de wenkbrauwen (epileerden middeleeuwse vrouwen hun



wenkbrauwen?). Met andere woorden: hoe betrouwbaar zijn deze reconstructies? We vroegen het aan de maakster van deze gezichten, archeoloog en fysisch antropoloog drs. Maja d' Hollosy van het bedrijf Skullpting, gespecialiseerd in het maken van archeologische gezichtsreconstructies.² D'Hollosy weet van de archeologische specialist die alle skeletten onderzoekt, dat de vrouw tussen de 21 en 23 jaar oud moet zijn geweest. Daarom heeft ze haar geen rimpels gegeven. De mannen waren allebei ouder: ongeveer 38 en 57 jaar. Daarom kregen zij wel rimpels. D'Hollosy deelt echter niet willekeurig rimpels uit: er bestaan richtlijnen voor wanneer welke rimpels ongeveer ontstaan. Veel hangt af van de vorm van de schedel, maar ook van de levenswijze, de huidsoort en de vetlaag en daar weten we natuurlijk niets van. Ook de oogkleur valt niet af te leiden van de schedel. Voor deze reconstructies heeft d'Hollosy gekozen voor twee keer lichte en één keer donkere ogen, wat een goede doorsnee is van de gebruikelijke oogkleuren. Dit geldt ook voor het soort haar



Een schedel van één van de goed bewaard gebleven skeletten van het Gezondheidspark.

(steil of krullen) en de haarkleur. De haarkleur is bij schedels van een blanke bevolkingsgroep alleen door DNA-onderzoek te achterhalen. Het kapsel blijft natuurlijk een beetje gissen, al weten we wel iets van de haarmode in de middeleeuwen.

De vorm van de wenkbrauwen is gebaseerd op de vorm en grootte van de bovenrand van de oogkassen, neuswortel en wenkbrauw-bogen. Alleen de dikte van de wenkbrauwen is niet af te leiden van de schedel. En wat het epileren betreft: Maja d' Hollosy weet dat er in andere West-Europese landen aanwijzingen zijn gevonden voor het epileren van de wenkbrauwen door vrouwen vanaf 1300, maar of dat door alle lagen van de bevolking werd gedaan valt te betwijfelen.



Eén van de skeletten van het Gezondheidspark.

Dun of dik?

En dan de lichaamsomvang van mensen. Tegenwoordig is dik zijn iets wat te maken heeft met welvaart. Waarschijnlijk was dat in de middeleeuwen ook al zo en werd alleen de gegoede bovenlaag van de bevolking (edelen en monniken bijvoorbeeld) wat dikker. Uit het skeletonderzoek dat tot nu toe op het Gezondheidspark is gedaan, blijkt geen overgewicht maar dat betekent niet dat er geen dikke mensen waren. Het lijkt erop dat de opgegraven skeletten afkomstig zijn van een boerenbevolking. Gewone, tamelijk gezonde, hardwerkende mensen. Zij zullen niet snel te dik zijn geweest.

Kortom: oogkleur, haarkleur, haarsoort, kaalheid, sommige rimpels en lichaamsomvang zijn gebaseerd op bepaalde aannames en gemiddelden. Maar d' Hollosy's reconstructies berusten grotendeels op meer betrouwbare en meetbare gegevens: onder meer de globale vorm van het gezicht en de neus, vorm en plaatsing van de neusvleugels, dikte en grootte van de lippen, de plaatsing van de mondhoeken en mondspleet, de ooghoeken, soort ooglid-vouw, de diepte van de ogen, vorm en plaatsing van de wenkbrauwen en de plaatsing van de oren, zijn wel af te leiden van de schedel.

Dubbelgangers?

En hoe zit het met de herkenbaarheid? Velen van ons kennen reconstructies als die van 'het meisje van Nulde'. De schedel van dat meisje had een bijzonderheid in de vorm van een spleetje tussen de tanden. Zoiets bespoedigt natuurlijk de herkenning. Uit onderzoek blijkt dan ook dat gezichtsreconstructies van mensen met markante gezichten (zoals de middeleeuwse dertiger met zijn forse kaak) beter herkenbaar zijn. Maar het merendeel van de mensen plaatst toch vaak de juiste persoon bij een gezichtsreconstructie, hoewel jonge mensen meestal slechter worden herkend dan oudere mensen. Gezichtsreconstructies leveren dus geen portret op, maar wel een gezicht dat door familie en bekenden kan worden herkend.

Koeien melken en graan oogsten

Nadat in april/mei van dit jaar opnieuw zo'n 140 skeletten zijn opgegraven op het kerkhof van dit middeleeuwse dorp, staat de teller voor het totaal aantal skeletten inmiddels op 290. Meer dan 150 skeletten zijn al uitgebreid onderzocht. Gekeken is of de botten van een man of een vrouw zijn, hoe oud de persoon is geworden en of er afwijkingen te zien zijn, zoals ziektes of breuken. Het onderzoek maakt duidelijk dat het veelal om mensen gaat die zware fysieke arbeid hebben verricht: op veel botten van de tot nu toe onderzochte personen zijn sporen zichtbaar die duiden op hard werken. Dit is vooral te zien op het sleutelbeen en de bovenarm. Ze zijn het resultaat van repeterende werkzaamheden, zoals het melken van een koe, of het zaaien, oogsten of dorsen van gewassen.

Verder lijkt er op grond van een bepaald kenmerk aan het achterhoofd van de schedels een soort dorpsvereenkomst te zijn. Dat wil zeggen: de inwoners van het dorp behoorden mogelijk tot een 'genetisch gesloten gemeenschap'. Huwelijksbanden die ver buiten het eigen ambacht gingen, kwamen waarschijnlijk maar mondjesmaat voor.³ De meeste gebitten zijn mooi regelmatig en goed, hoewel tandbederf ook toen al tot zwakke plekken leidde, waardoor er soms een gebitselement mist. Wel zijn de tanden en kiezen vaak erg gesleten, zelfs al bij jonge mensen. Dat komt doordat het eten in die tijd grover was en meer gruis en steentjes bevatte. Daarbij vergeleken is ons eten babyvoeding...

Kleding en schoeisel

Kleding is in geen enkel graf gevonden. Textiel is vaak zo kwetsbaar dat het na al die eeuwen onder de grond gewoon helemaal is verteerd. Maar bij één graf werden enkele kleine stukjes stof

¹ Zie DiEP 11.

² <http://www.skullpting.nl>

³ Mondelinge informatie van de onderzoeker van het skeletmateriaal van het Gezondheidspark, P. Sannen.

gevonden, onder de deksel van een kist, op de botten. De fragmentjes waren moeilijk te determineren waardoor niet bekend is of de weefsels van plantaardig (bijv. linnen) of dierlijk materiaal (wol) zijn gemaakt. Wel is zeker dat het om drie soorten weefsels gaat, waarbij in elk geval gebruik is gemaakt van de meest eenvoudige weeftechniek, welke een heel gewoon, rechttoe rechtaan weefsel opleverde en een weeftechniek die een zogeheten gaasbinding opleverde. Nog wel zichtbaar was dat alle drie de weefsels zeer fijn van structuur waren: hier is sprake van kwaliteitsweefsels. Omdat het soort materiaal niet kon worden bepaald, is het lastig om iets te zeggen over kleding. De gaasachtige weefsels zijn misschien als hoofdbedekking of als schouderdoek gebruikt. Het weefsel met een dichtere structuur kan van een kledingstuk (hemd of lijkwade?) afkomstig zijn.⁴ Bij vier skeletten zijn de resten van leren schoenen aan de voeten ontdekt. De voetbotjes zaten nog in het leer bij elkaar. Dit en de vondst van textiel, lijkt erop te wijzen dat in ieder geval sommige mensen gekleed werden begraven. In enkele kisten waren nog wat resten van stro zichtbaar. Blijkbaar werd de overledene zacht ter ruste gelegd op een bedje van stro.

Familieverbanden?

En dan de vraag: wie is familie van wie? Om daar hopelijk iets meer over te kunnen zeggen worden na afloop van de opgraving bij elk

skelet enkele kiezen getrokken. In de wortels van de kiezen is nog DNA bewaard gebleven. Als we willen, zouden we zelfs nog een stapje verder kunnen gaan en de 'ware Dubbeldammer' kunnen gaan zoeken! Daarvoor kunnen we bijvoorbeeld wangslim nemen van kinderen uit Dubbeldam, waarvan de ouders en de (over)-grootouders ook al in Dubbeldam woonden. En dat zo'n plan kans van slagen heeft, blijkt wel uit de reactie van kinderen van twaalf groepen van zes basisscholen in Dordrecht. Op uitnodiging van Erfgoedcentrum DiEP hebben 276 schoolkinderen de opgraving bezocht. Velen van hen leek een onderzoek van hun eigen en het oude DNA, een enorm spannend idee!

Tot slot wilden veel kinderen ook nog weten wat er met de skeletten gebeurt als alle onderzoeken klaar zijn. Antwoord: de botten gaan naar het stadsdepot op industrieterrein Dordtse Kil 3. Daar worden ze netjes, verpakt in dozen, bewaard totdat toekomstige onderzoekers misschien wel veel betere onderzoeksmethoden hebben dan wij en nog meer informatie uit de oude botten kunnen halen.

⁴Voorlopige onderzoeksresultaten van het Instituut Collectie Nederland te Amsterdam, met dank aan mev. R. Lugtigheid.



Linksboven:
Schoolkinderen komen de opgraving bezoeken.
Linksonder:
De schoolkinderen worden geconfronteerd met graven van middeleeuwse kinderen, die minder oud dan zij zelf zijn geworden... (links op de voorgrond 2 graven van kinderen die ca. 7 jaar oud zijn geworden, rechts het boomstamkistje van een baby).



Rechtsboven:
Leren schoenen om de voetbeenderen.
Rechtsonder:
Boomstamkistje met de fragiele botjes van een zuigeling.